

ԱԿՕՍ

Թ Ի Ի 9 4 6 • 2 0 Յ Ո Ի Ն Ի Ս 2 0 1 4

Սուրիոյ ողբերգութիւնը եւ աներուած Բէսապը

Ազարական, ընկերվարական, յառաջդիմական, հակակայսերապաշտական... եւ դեռ բազում գաղափարական մրայ-նութեանց տրէ բարի ու ազնիւ անձինք, առանց հարցին խորքը թափանցելու կամ մանրակրկիտ պրպտելու, նեցուկ կը կանգնին ամէն տեսակ ընդդիմադրութեան, որ պայ-քար կը հռչակէ որեւէ երկրի մը որեւէ իշ-խանութեան, կարծես թէ ամէն օրինաւոր բանակ յեարդիմական է եւ ամէն ընդդիմադիր ուժ ալ յառաջադէմ...

Բարի մրայնութիւնով, մարդասիրական սկզբունքներէ մեկնող վերոյիշեալ «յառաջդիմական» տեսակէտի պաշտպանները դառ-նապէս խափուեցան վերջին տարիներուն, Հիւսիսային Ափրիկէի եւ Միջին Արեւելքի իսլամական երկիրներու մէջ կայսերապաշտ, դրամափրիական եւ գաղութարփրական պետութեանց վերին խաւերուն, բռնատրէ-ներու դէմ բեմադրած ժողովրդական յեղաշրջումներու առթիւ։

Միալ չէր, որ յիշեալ բռնատրէրեր այնքան ալ անմեղ չէին, բայց ժողովրդա-կան կոչուած շարժումը սրեղծողները միթէ շա՛ր «մարտը» էին, կամ ալ որո՞ւ օգտին կռուեցան, մեռան, մեռցուեցան, մեռցուցին։ Սուրիոյ հարցը այս ուղղութեամբ լաւ օրի-նակ մը եղաւ, ուր տեսանք թէ ժողովրդա-կան յեղափոխական ու ընդդիմադիր ուժերը որո՞նց հաշտոյն սպանդներ կը կազմա-կերպէին անմեղ ժողովուրդին։ Ռ՛կ պիտի հարցնէ սպաննուողներուն հաշիւը ընդդիմադիր կոչեալ աղանդաւոր «խամաճիկնե-րէն» կամ անոնց «խաղցնողներէն»։

Ըստ Սուրիայէ ստացուած վերջին տեղեկատուութեանց, երկրի պետական բա-նակի զորամիութիւններ յարձակման անցած են հայաթափուած Բէսապի ուղղութեամբ ու հասած մինչեւ քաղաքի կեդրոնը։

Սուրիական առցանց կայքէջերու հաղորդած յուրերուն համաձայն, բանակը երկրի պետական դրօշը բարձրացուցած է Բէ-սապի քաղաքապետարանի շէնքին վրայ։

12 Սեպտեմբերի յեղափոխութիւնը դաքապարտուած

ԲԱԳՐԱՏ ԷՍԴՈՒԳԵԱՆ

pakrates@yahoo.com

Հանրապետական Թուրքիոյ պատ-մութեան ամենափխտուր էջերը կը պարկախին 12 Սեպտեմբեր 1980-ի գի-նտորական յեղափոխութեան շրջանին։ Այդ օր Թուրք բանակը, գլխաւորութեամբ Սպայակոյտի նախագահ զօրավար Բէ-նան Էլվրէնի, վերջ տուաւ գործող կա-ռավարութեան։ Լուծուեցաւ խորհրդարանը, բանտարկուեցան երկրի կարեւորագոյն քաղաքական գործիչները։ Հինգ զօրավար-ներէ բաղկացած խմբակը իսկոյն դիմեց

բազմաթիւ արգելքներու, որոնց ճնշումը մինչեւ օրս կը շարունակէ բանիլ երկրին վրայ։ Շուրջով ետ առնուեցան բանտոր դատակարգի մինչ այդ ապահոված բոլոր ձեռքբերումները։ Արգիլուեցան արմիւի-թիւնները։ Ծանր լուծի մը տակ դրուեցան համալսարանները։ Նոյն լուծը բանեցաւ նաեւ մամուլին վրայ։ Ծանր բանտարկու-թիւններ կրեցին ընդդիմադիրները։ Տան-ջանքներու, ծեծի տակ սպանուեցան բազ-մաթիւ մտաւորականներ։

Հինգ զօրավարներու մենափրիական իշխանութիւնը վերջ գտաւ երեք տարի ետք կապարուած ընտրութիւններով։ Սա-

Այս որոշումով ամբաստանեալները պէտք է վերստին դափուին։ Սահմանադրական արեանի վճիռը պիտի ուղարկուի Քար-թալի Չորրորդ արեան, որմէ ետք կ'ակըն-կալուի թէ ազար արձակուին բոլոր բան-տարկեալները։

Նշենք որ դաքական անճարակութեան հետեւանքով այժմ ազաք արձակուելիքնե-րը իրականութեան մէջ ենթարկուած էին շար Ժանր մեղադրանքներու։ Անոք իբրեւ

Գնդապետ Էօզ կը սպասէ Վճռաբեկին որոշումը

Հրանդ Տիւքի սպանութեան գործին մէջ պաշտօնի թերացումով մեղադրուած Տրապիզոնի նախկին Ոստիկան Զօրաց Հրամանատար Ալի Էօզի դատը կառչած էր Վճռաբեկ ատեանի որոշումին։ Տրապիզոնի Առաջին եղեռնադատ ատեանի մօտ 17 Յունիսի նիստին մասնակցեցան Տիւք ընտանիքի իրաւաբանտապան Հաքան Պաքըրճօղլու եւ Էօզի իրաւապաշտպան Ալի Միւրմէն։ Ամբաստանեալ գնդապետի բացակայութեամբ կաշառող նիստը յետաձգուեցաւ։ Տրապիզոնի երկրորդ Հաշտարար ատեանի մօտ չարուենակուող դատին Վճռաբեկ ատեանի մօտ քննութիւնը չաւարտելուն պատճառաւ։ Գնդապետ Էօզի եւ եօթը գինուորներու դէմ Տրապիզոնի երկրորդ Հաշտարար ատեանի մօտ պաշտօնի մէջ թերացում եւ փաստաթուղթի վրայ խարդախութեան մեղադրանքով դատ յարուցուած էր, որու աւարտին գնդապետ Ալի Էօզ եւ Հարիւրապետ Մէթին երլուրզ վեցական ամիս, իսկ մնացեալ գինուորներն ալ չորսական ամիս բանտարկութեան պատիժ ստացած էին։ Տիւք ընտանիքի փաստաբաններուն գիմումը քննող Վճռաբեկ ատեանը օրէնքներուն ներհակ դտաւ Տրապիզոնի Առաջին եղեռնադատ ատեանի մերժումը, որով վերսկսաւ գնդապետ Ալի Էօզի դատավարութիւնը։

Նոյն աղբիւրներուն համեմատ, Թուրքիա փակած է իր սահմանադուռը փախչող գինեալներու առջեւ, անցնիլ արքօսելով միայն վիրատրներուն։

Լաթաքիայէն ալ կը հաղորդուի, որ արդէն իսկ սուրիական բանակի հսկողու-թեան տակ են Բէսապի շրջակայ գիղերու մեծ մասը, նաեւ քաղաքի բարձունքները։

Բէսապը Մարտի 21-էն ի վեր անցած էր հակակառավարական գինեալ ուժերու հսկողութեան տակ։ Անոնք Բէսապի վրայ յարձակած էին թրքական սահմանէն։ Բէ-սապի հայ բնակչութեան մեծ մասը տե-ղափոխուած էր Սուրիոյ ծովափնեայ Լա-թաքիա քաղաք, ինչպէս նաեւ Լիբանան՝

Պէյրութ եւ Այնճար։ Իսկ գիղերը մնացած երկու տասնեակ տարեց հայեր քաղաքի գրաւումէն յետոյ տարուած էին Թուրքիոյ Եայլաքաղ գաւառակը, ուրկէ ալ՝ երկրի վերջին ու միակ հայաբնակ գիղը՝ Վազքֆիլը։

Մինչ մարտերը Բէսապի շուրջ շա-րունակուին կառավարական ուժերու եւ ապստամբներու միջեւ, Սուրիոյ հայաշատ Հալէպ քաղաքի Նորգիւղ թաղամասը եւս քանդուելով աւերակի է վերածուած եւ հա-զարաւոր մարդիկ տեղահանուած են ստի-պողաբար։

Սուրիական հակամարտութեան վեր-ջին երեք տարիներուն զոհուած են շուրջ 150 հազար հոգի, մօտ 5 միլիոն մարդ ալ դարձած է փախաբակն։

կայն ձեւականօրէն իշխանութենէն հե-ռացողները նախապէս կեանքի կոչուած զանազան օրէնքներով անձեռնմխելիու-թեան թանձր պատեան մը ապահովեցին իրենց սեփական մաշկը փրկելու համար։

Վարչապետ Էրտողանի կառավարու-թեան ամենաուշագրաւ գործողութիւննե-րէն մէկն ալ այդ թանձր պատեանի վե-րացումն էր, որու շնորհիւ կարելի եղաւ դադ յարուցել յանցագործ խմբակի չա-րագործութեան արարքներուն դէմ։

Այդ դաժանութենէն ծանրապէս տու-ժածները մէկտեղուելով «78-ականներու հիմնարկ» հարթակի վրայ, առաջին պա-հէն իսկ կը հետեւէին այս խիստ շա-հեկան դաքավարութեան։ Անոցմէ 103 ամեայ Պէրֆօ Քըրպայըր կամ ալ հա-սարակութեան ծանօթ անունով Պէրֆօ մայրիկ պատգարակի վրայ եկած էր դաքարան, զօրավար Էվրէնի դաքուիլը տեսնելու համար։ Ան աւելի քան երե-սուն տարիներ յամառ պայքար տարած էր իր անյայտ կորած որդւոյն՝ Ճէմիլ Քըրպայըրի գոնէ մասունքները գտնելու համար։ Պէրֆօ մայրիկ մահացաւ 105 տարեկան հասակին եւ չարժանացաւ 12 Սեպտեմբերի զօրավարներէն Բէ-

թէ Ուրբաթօրեայ նամագին ռումբ պիտի պայթեցնէին Ֆաթիի մզկիթի մէջ։ Ռազմա-սաւառնակներու բախումով պիտի կործա-նէին թրքական ինքնաթիւ մը եւ պատերազմ պիտի յառաջացնէին Յունաստանի հետ։

Նոյնպէս ռումբ պիտի պայթեցնէին Ռահմի Գօջի անուան թանգարան-սուգանափ մէջ, երբ հայկական դպրոցի մը աշակերտներ կը շրջէին թանգարանը։ Դաւադրութեան պնդում մըն ալ ուղղուած էր Մերսուր Բ.

Գնդապետ Էօզ կը սպասէ Վճռաբեկին որոշումը

Հրանդ Տիւքի սպանութեան գործին մէջ պաշտօնի թերացումով մեղադրուած Տրապիզոնի նախկին Ոստիկան Զօրաց Հրամանատար Ալի Էօզի դատը կառչած էր Վճռաբեկ ատեանի որոշումին։ Տրապիզոնի Առաջին եղեռնադատ ատեանի մօտ 17 Յունիսի նիստին մասնակցեցան Տիւք ընտանիքի իրաւաբանտապան Հաքան Պաքըրճօղլու եւ Էօզի իրաւապաշտպան Ալի Միւրմէն։ Ամբաստանեալ գնդապետի բացակայութեամբ կաշառող նիստը յետաձգուեցաւ։ Տրապիզոնի երկրորդ Հաշտարար ատեանի մօտ չարուենակուող դատին Վճռաբեկ ատեանի մօտ քննութիւնը չաւարտելուն պատճառաւ։ Գնդապետ Էօզի եւ եօթը գինուորներու դէմ Տրապիզոնի երկրորդ Հաշտարար ատեանի մօտ պաշտօնի մէջ թերացում եւ փաստաթուղթի վրայ խարդախութեան մեղադրանքով դատ յարուցուած էր, որու աւարտին գնդապետ Ալի Էօզ եւ Հարիւրապետ Մէթին երլուրզ վեցական ամիս, իսկ մնացեալ գինուորներն ալ չորսական ամիս բանտարկութեան պատիժ ստացած էին։ Տիւք ընտանիքի փաստաբաններուն գիմումը քննող Վճռաբեկ ատեանը օրէնքներուն ներհակ դտաւ Տրապիզոնի Առաջին եղեռնադատ ատեանի մերժումը, որով վերսկսաւ գնդապետ Ալի Էօզի դատավարութիւնը։

Պոլսահայ ԲՈՒՀ-ի հեռանկարով

Նախորդ Շաբաթ առաւօտ, «Արաս» հրա-տարակչութեան, Սալաթ Նովա երգչա-խումբի եւ Կեդրոնական Սանոց միութեան Համատեղ նախաձեռնութեամբ, միութեան սրահին մէջ ելոյթ մը ունեցաւ Հայկազեան Համալսարանի տեսուչ Վերապատուելի Փօլ Հայտոսթեան։ Ի դէմ հազմեալ լրա-տուութեան եւ անյարմար ժամուն, նիւթի նկատմամբ հետաքըքիր մօտ քառասուն ունկնդիրներ լսեցին Հայտոսթեանի բացատ-րութիւնները։

Ատենախօսը նախ անդրադարձաւ յետ-եղեռնեան տարիներուն Լիբանանի Հայ Համայնքի կազմաւորման եւ յատկապէս զպրոցաշինութեան աշխատութիւններուն։ Փաստացի օրինակներով պատմեց որբա-նոցներու հետզհետէ դպրոցի վերածուելու ողիսականը։ Ապա անդրադարձաւ Հայ-կական սփիւռքի միակ բարձրագոյն վար-ժարանի՝ Հայկազեան Համալսարանի հիմ-նարկութեան։

Հայկազեանը իր հարթած ճանապարհին վրայ մօտ 60 տարուայ անցեալ մը ունի։ Համալսարանի պատմութեան, ընկերային գիտութիւններու, մանկավարժական եւ լեզուական բաժիններուն չըջնաւարտեւե-րը կարեւոր պաշտօններ ստանձնած են կազմելով սփիւռքահայ մտաւորական-ներու որոշ մէկ հատուածը։ Այսուհան-դերձ, Հայիական ուսման հաստատութիւն մը ըլլալով հանդերձ Հայկազեանի աշա-կերտութեան քառասուն տոկոսը միայն հայերէ կը բաղկանայ։

Նախապէս այս սիւնակներու մէջ խորհրդածութիւններ քրած էինք Իսթիմաւու-լէ Ներս Հայկական յատուկ Համալսարանի մը հիմնարկութեան հեռանկարով։ Առա-ջադիպօ էինք բժշկական, կրթական եւ գրա-կան բաժիններ ունեցող Համալսարան մը հիմնել։ Անշուշտ որ այս առաջադիւր ներ-կայացներու պահուն կը գիտակցէինք թէ նման նախաձեռնութիւն մը ինչդիտի նիւ-թական եւ գիտական աղբիւր կը պահան-ջէ։ Սակայն համոզուած էինք որ մօտ 600-ամեայ կազմակերպչական աւանդութիւն ունեցող Պոլսոյ հայութիւնը կրնայ ապա-հուելի այդ հակալ ծախքն եւ զայն գործի լծելու ատակ գիտական միտքը։ Մանաւնդ ալ պէտք չէ մոռնալ թէ յատուկ համալ-սարանի մը հիմնարկութիւնը շատութաբեր ներդրում է, այլ ոչ թէ պատրաստ գուճար թողելու բարեղործութիւն։ Սակայն մեր նախորդ գրութեան արձագանգները մտա-ծել տուին թէ այս տարբերակը բաւակա-նազափ չէ ընկալուած հայ հասարակու-թեան կողմէ։ Շատեր նիւթը ընկալեցին որպէս մեր ազգային կրթական հասաա-տութիւններու բարձրագոյն շարունակու-թիւնը։ Մինչդեռ նախատեսուածը բառին բուն իմաստով յատուկ համալսարան մըն էր, որուն նմանները բազմաթիւ են երկրի մէջ։ Հայկական Համալսարանի գլխաւոր տարբերակը պիտի ըլլար հայադիտական նիւթերու յատուկ բաժինները։

Հայկական համալսարանի մը ամե-նախանդավառէջ առանձնախտուութիւնը պիտի ըլլայ բժշկադիտութեան բաժինը։ Ձէ որ ան իր հետի պիտի ունենայ Սուրբ Փրկիչ եւ Սուրբ Յակոբի նման երկու համայնա-պատկան բուժական հաստատութիւններ։ Այսքանը իսկ Հայկական Համալսարանը շատ աւելի բարձր ու նախանձնիկ դիրքի մը կը բերէ բոլոր նման յատուկ համալ-սարաններու մէջ։

Նման հեռանկարներ կարելի է սնուցել կրթական բաժնի համար։ Փոխանակ ներկայ անբաւարարութեան, որքան իմաստալից պիտի ըլլայ հայ դպրոցի մէջ դասաւան-դող հայերէնի ուսուցիչը պատրաստել հայ-կական համալսարանի մը հայադիտական բաժնի մէջ։ Սոյն բաժինը կրնայ ունենալ գիտեզան ասպարէչներու համար ուղղա-կորէնի ասպարէչ պատրաստող բաժին-ներ եւս։ Նմանապէս ընկերային գիտու-թիւններու բաժինը նիւթերու հիշք ու տեղին ընտրութիւնով կրնայ ալլընտրանքային հմայիչ տարբերակ մը ըլլալ իր նմանեւ-րուն քով։

Այս բոլորին համար կը կարտինը մտա-յին լայն հորիզոնի եւ ազգայ գաղբացման նկատմամբ կամեցողութեան։

pakrates@yahoo.com

Բանտերու մէջ ազաք արձակուելու խնդութիւն

Սահմանադրական արեանը հաաքաբար քննեց հասարակութեան մօտ «Կռան» անուանումով ծանօթ դաքական գործո-ղութեան 230 ամբաստանեալներուն, դա-քավարութեան ընթացքին թուային տունալ-ներու եւ ականապետներու վկայութեան լսումներու շրջագծով իրենց իրատւնքնե-րուն բռնաբարման մասին անհաքական դիմումները եւ վճռեց, որ բռնաբարուած են ամբաստանեալներուն իրաւունքները։

Սուրբ Յակոբի եւ «Շանսիթի»ի մասին

Ի սթանպուլահայ կաթողիկէ համայնքի գլխաւոր հիմնարկը հանդիսացող Սուրբ Յակոբ հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնը յապրուկ գրքոյկով մը ծանօթութիւններ փուա հիւանդանոցի եւ յարակից կալուածներու շինութեան մասին:

Քաղաքի կեդրոնական կարեւորագոյն հասարակութիւնը մը վրայ գտնուող Ս. Յակոբ հիւանդանոցը յարակից եկամտաբեր կալուածներով ունի բաւական ընդարձակ հոգաբարձութիւնը, որ միշտ ուշադրութեան արժանացած է շինարարական մեծ ընկերութիւններու: Նախապէս ալ զանազան անուանի ընկերութիւններ առաջարկներ ներկայացուցած էին այդ տարածքը շա-

հագործելու համար: Բարեբախտաբար հոգաբարձութիւնը չէր դիմած փոխան շինութեան կալուածի կէս բաժնէն հրաժարելու ուղղութեան: Իսկ այժմ, հոգաբարձութիւնը նախընտրուած է «կառուցէ-շահագործէ-փոխանցէ» դրութիւնը:

Աշուշտ այս հանգրուանին շար կարելու են շահագործման պայմաններն ու ժամկէտը, որոնց մասին փողեկութիւն մը չենք գտնուած ծանօթագրութեան էջերուն մէջ: Ժամկէտի կարեւորութիւնը ալ աւելի ուշագրաւ կը դառնայ, երբ ծանօթագրութիւնը կը նշէ թէ ներկայ շէնքը մօտաւորապէս 55 տարուան շինութիւն է եւ չի համապատասխաներ այժմ պահանջուած

շինարարական չափանիշներուն:

Ծ ա ն օ թ ա գ - րութիւնը կը սկսի Սուրբ Յակոբ հիւանդանոցի հիմնարկութեան մասին համառօտ փողեկութիւններով: Յաջորդող էջերու վրայ կը կարդանք հիւանդանոցի նոր շէնքին ընձեռած բարեփոխումները: Արդարեւ յետ շինութեան

Պետար Սարգսյան

Հասարակական միասնութենէն՝ հասարակական տարանջատում

ԷԼԻԻՏ ԱՌԱՒԱՅ
elifatalayposta@gmail.com

«Ի սթանպուլի լոյսերը մեր մէջ ամէն օր քիչ մը եւս պզտիկացին», նախադասութիւնը կը վերաբերի Անմէր Համփի Թանկութեան: Ան ապա կը շարունակէ «Ինչ փոյթ, Իսթանպուլին թաղերը, ամբողջ հայրենիքին պէս, դեռ հոն կը մնան»:

Թոփգաբուի թաղը ճիշդ ալ Թանկութեան բացառութեամբ պզտիկացող եւ խաւարող լոյս մըն է Իսթանպուլի համար: Այդ լոյսը ամէն օր քիչ մը աւելի կը խամրի, կը թօշնի, բայց իր մէջ կը պահէ ահագին ապրումներով լեցուն անցեալ մը: Պարսպաղառնէն որ մտնենք իսկոյն ծախին կը հանդիպինք Հայ Առաքելական Սուրբ Նիկողայոս եկեղեցին: Քիչ անդին Սինանի կառուցած Գարա Անմէր Փաշայի մզկիթն է: Ետեւի փողոցը Յունաց Այիոս Նիքողայոս եկեղեցին, անոր կողքին ալ Ֆաթմա Սուլթան մզկիթը կայ: Իսկ ծախի զառիվարը կ'իջնէ գնդուներու թաղ՝ Սուլթուլէ:

1453-ին Կոստանդնուպոլսոյ գրաւու-

մէն ետք թաղը թափուր կը մնայ: Ապա Սուլթան Մեհմէտ Բ. եկուոր հայեր ու յոյներ կը փողոցը այդ թաղը: ԺՋ. դարուն մզկիթներու եւ դարանոցներու կառուցումով թաղը մահմէտականներու համար ալ հրապուրիչ կը դառնայ: Նշենք որ Սուլթուլէի գնդուներուն ալ բնակութիւնը կը թուրքուի Մեհմէտ Բ.-ի շրջանին:

Ի. դարու 20-ական տարիներուն Իսթանպուլէն դէպի Անադոլու, Քէմալական ապստամբութեան զաղրնաբար գէնք ու զինամերթ փոխադրելու գործին մէջ ալ ճամպագ Մեհմէտէն, Ղալաթիոյ նաւամատոյցի Բանտրիկեանին հասնող բազմաթիւ յուշերու կիզակէտն է Թոփգաբուին: Պոլսոյ այս պատմական թաղն ալ իրեն վիճակած բաժինը կը ստանայ 1950-ականներու ընկերային վերիվայրումներէն: 6-7 Սեպտեմբերի դէպքերէն ետք թաղի յոյն բնակիչները կը լքեն իրենց տուններն ու խանութները եւ կը հեռանան Թոփգաբուին:

Թոփգաբուի մարզակումբին մէջ կը գրուցեն տարիքը 90-ի հասած թաղեցիի մը հետ: «Յանի Պապայի փողը» Սիմոն եւ Տօքոյի պիսիքն ալ թալանուած էր: Ամէն

ինչ թողուցին ու Աթենք փոխադրուեցան: Անմէր Փաշա մզկիթին մէջ մուխարի, այսինքն թաղապետի սենեակը կար: Շար երկար տարիներ Օզալէն էր մեր մուխթարը: Աւելի ետք հայերն ալ փոխադրուեցան դէպի Քուրթուլուի կամ Շիշլիի նման թաղեր եւ մեր թաղը կորսնցուց իր նախկին հնայքը»:

Թոփգաբու հասարակական ապրումներու առումով ալ բաւական հարուստ պատմութիւն ունի: Թէւն այսօր բազմաթիւ հիմնարկամերու կամ միութիւններու գործունէութեան դաշտը սահմանուած է կրօնով եւ արդանդնով, որը կ'ապացուցէ նաեւ թաղի ժամանակի հոլովոյթով ապրած կերպարանափոխութիւնը: Այս առումով ալ Թոփգաբուի Աղբարաննամ մարմինը անցեալը վերապրող շահեկան օրինակ մըն է:

1908-ին ձիւնտը երեկոյ մը թաղի հրապարակը գտնուող Օսնիկ Մարտիրոսեանի դեղարանին մէջ դեղագործը եւ դեղարանի ներքնասենեակը հիւանդներ քննող Տօքթ. Կալիպ Հաքքը Պէյ կը նկատեն փողոցը ամառնային գգեստներով շրջող աղքատ մը: «Պէտք է պայքարիլ այս թշուառութեան դէմ» նախադասութիւնով սկսող գրոյցը կ'աւարտի դեղագործը եւ բժիշկ երկու բարեկամներու իրենց քսակէն հանելով ծխախոտի մը փոփին մէջ դրուած գումարով կազմուելիք միութեան: Դաժան ժամանակներ են եւ իշխանութիւնը կասկածով կը նայի ամէն փրեսակ միութեանկան նախաձեռնութեան: Անոնք ալ կը դիմեն արդէն հիմնուած Օսմանեանց Աղբարաննամ Բարեփոխական միութեան, որպէս այս արքայութեան միութեան Թոփգաբուի մասնաճիւղը: Հիմնադիրներն են բժիշկ Կալիպ Հաքքը Պէյ, դեղագործ Օսնիկ Էֆէնփի, Նափիզ Պէյ, Պոտոս Էֆէնփի, Հաքքը Էֆէնփի եւ Ճեմիլ Էֆէնփի:

Առաջին միամտայ աշխատութիւնով 497 հայ եւ յոյն, 489 մահմէտական հիւանդներ

կը բուժուին եւ 120 աղքատ ընտանիքներ նպաստ կը ստանան: Հիմնարկութեան սկսեալ այլ բարեգործական հասարակութիւններու հետ գործակցող միութիւնը Պալքանեան Պալքանգմիսի եւ Ա. Աշխարհամարտի տարիներուն Կարմիր Մահիկի հետ օգնութիւններ կը կատարէ Պալքանեան գաղթականներուն:

106-ամեայ բարեփոխական այս հասարակութիւնը Տօքթ. Կալիպ Պէյի նուիրած շէնքի մէջ դեռ կը շարունակէ իր առաքելութեան: Իսկ եւ կը հարցնեն դեղագործ Օսնիկ Էֆէնփիի դեղարանը: Խօսակիցս դիմացի մայրի հիւանդոց ցոյց տալով կ'ըսէ թէ նախապէս հոս եղած է: Այսօր միութեան անդամագրուելով նպաստ կը ստանան 296 իսլամ եւ 4 հայ հայրենակից:

Դեղագործ Օսնիկ Էֆէնփիի եւ բժիշկ Կալիպ Պէյի քիչ ծանօթ ժառանգութիւնը մեզ մտածել կու տայ թէ մարդկանց մէկը

միակ բժիշկը եղած ժամանակներէն, «Ըվ պիտի բուժէ մեզ» հարցումին անպատասխան մնացած օրերուն ինչպէ՞ն եկանք:

Ափսոս որ դեղագործ Օսնիկ Մարտիրոսեանի մասին մեր ձեռքերեւած փողեկութիւնները խիստ սահմանափակ են: Թոփգաբուի աղքատախնամի գրքոյկէն եւ Արալէն Եսմանի «Օսմանեան Առողջութեան Ծառայութեան Մէջ Հայերը» անուն ուսումնասիրութենէն կը քաղենք կենսագրական համառօտ փողեկութիւններ: Մարտիրոսեանի ծննդավայրն է Վան, իսկ ծննդեան թուականը անյայտ: Թոփգաբուի մէջ հիմնած է Մարտիրոսեան դեղարանը: Մտացած է արամաբարձական վկայական ալ: 1928-ին դեղատոմար փակելէ ետք յաճախած է բժշկական վարժարան, բայց չէ աւարտած: Հիմնադիր պաշտօն ստանձնած է Թոփգաբուի Լեւոն Վարդուհեան դպրոցը եւ 1939-ին Իսթանպուլի մէջ մահացած:

Օրփուցի հայ կաղնին

ՉԻՅՏԷՄ ԵԼԼՄԱՋ
cigdemylimaz89@hotmail.com

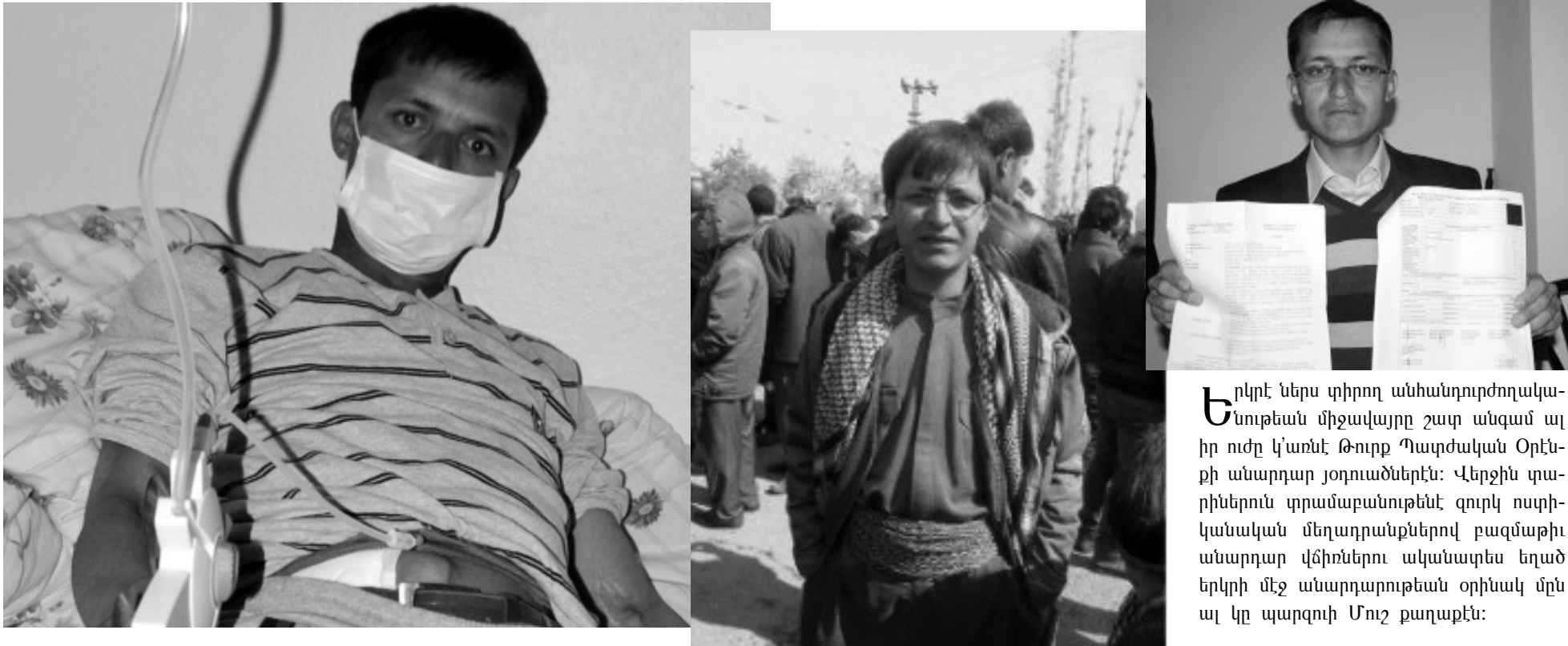
Պատմութեան ամենադժան ողբերգութիւններէն մէկը հանդիսացող Հայկական ցեղասպանութենէն ետք Թուրքիոյ հայ բնակչութիւնը համարեալ ոչնչացաւ: Անցեալին Մարտիրոս Շիրիքեան անունով հայազգի քաղաքապետ անգամ ունեցած Օրփու քաղաքի մէջ ալ շար քիչ թիւով հայեր մնացած են: Անոնցմէ մէկն ալ 90-ամեայ Յարութիւն Արթունն է: Ան Օրփուի մէջ աւելի շար ծանօթ է «Պարքըն Յարութիւն Ոսթա» անունով:

Ինչպէս իր կոչումն ալ կը վկայէ Յարութիւն Արթուն պղնձագործ է եւ այդ արհեստը ժառանգած է իր հօրմէն: Ան փառած է իր ծննդավայր քաղաքին եւ ուխտած է կենսաբոլ հոն աւարտել: Իր պատմածներէն կը փողեկանանք թէ ցեղասպանութեան ժա-

մանակ Օրփուցի հայերը կ'աքսորուին դէպի Սեբաստիա, որոնց մէջ է նաեւ իր ընտանիքը: Այդ ընտանիքէն 17 հոգիներ արդէն կը սպաննուին: Իսկ հայրը Մկրտիչ Արթուն իր 20 ընկերներով կը յաջողի Ռուսաստան փախիշի: Հոն չորս տարի մնալէ ետք կը վերադառնայ Օրփու: Ռուսաստանի մէջ տրուած է պղնձագործութիւն եւ վերադարձին ալ փոքրիկ աշխատանոց մը բանալով կը շարունակէ այդ աշխատանքին: Յարութիւն կ'ըլլայ իր հօր անմիջական օգնականը: Այսօր Օրփու քաղաքի մէջ, երբ պղնձագործութեան մասին խօսուի ամէն որ գինք կը իյշէ: Դեռ կը գործէ պղնձի աշխատանոցը, բայց 90-ամեայ Յարութիւն վարպետ միայն ժամանցի համար կը շարունակէ իր աշխատութիւնը: Ան կը յուսայ թէ իր գործերը օր մը պիտի ցուցադրուին Օրփուի թանգարանին մէջ:

Իսկապէս աչազուրկ է արդարութիւնը

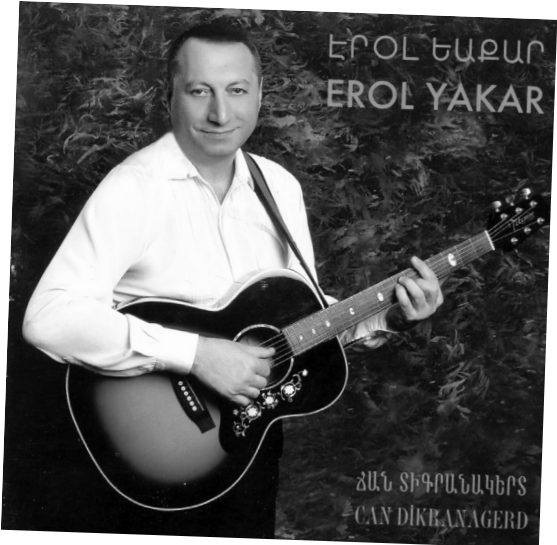

Էրօլ Եաքարի հայրենակարօփ երգերը

Եթէ արար աշխարհի պատեհ առիթներով պիտի մտաբերէ Հայր Աբրահամի առաքութիւնը, ըստ երեսնոյթի Տիարալէքիի-ցիներ յետ այսու պիտի խօսին Սուրբ Կիրակոսի առաքութեան մասին: Արդարեւ քաղաքի պատմական եկեղեցոյ նորոգութենէն եւ վերաբացումէն ետք, արտակարգօրէն զգալի աշխուժութիւն մը կ'արտայայտէ այս շրջանի հայկական դիմագիծը: Պահ մը զանց առնենք փարիներ առաջ դաժան պայմաններու բերմամբ իրենց հարազատ քաղաքները անվերադարձ լքելով հեռացողներու կարօքը, շար աւելի վաղ թուականներուն, դարձեալ դաժան պայմաններու փակ իրենց ազգային ու կրօնական ինքնութենէն հրաժարողներն ալ բռնած են դէպի իրենց արմարները վերադարձի ճամբան: Եւ կասկած չի կայ որ

այս բոլորին մէջ գլխաւոր դերակապարը կը դառնայ իր սրբաբաշ կամարներով ու հիւրընկալ բակով Սուրբ Կիրակոս եկեղեցին: Այս խորհուրդներով փարուեցանք, երբ լսեցինք ինք ալ նախկին փոքրանակերպի մը եղող Էրօլ Եաքարի թողարկած խորասալիկը՝ «Ճան Տիգրանակերպ», որ կ'ընդգրկէ 17 հայերէն երգեր, եւ խորասալիկին անունը փրում «Ճան Տիգրանակերպ» երգին թրքերէն փարբերակը: Էրօլ Եաքար այս ձայնագրութեան մէջ ունկնդրին կը ներկայանայ նախ երգիչի, ապա երգահանի եւ բանաստեղծի յարկութիւններով: Արդարեւ Ճան Տիգրանակերպ, Մեր Հարսանիք, Աղէլը, Հեռացայ Իմ Հոգերէն, Պիտի Մեռնիմ Լուր Չունիս, Տիգրանակերպ Աղոտր Ես, Կ'անցնին Օրեր, Հրանդի Յիշարակին, Վերադարձիր Սիրելիս, Սրախօս անուն երգերու խօսքերը եւ երաժշտութիւնը կը պատկանին Էրօլ Եաքարի: Սակայն ան խորացուցած ըլլալով իր քաղաքի կարարողական ոճը, Տիգրանակերպի յարուկ հարազատութեամբ կը կարարէ նաեւ Սարմէնի խօսքերով՝ Սիրոյ երգ, ժողովրդական հանրաժանօք Տէ Եաման, Սարի Կյալին, Մեղանն է Առաք երգերը եւ Գուսան Զաքարեանի խօսքերով ու Ժաք Գոճնանի երաժշտութեամբ Ճէրանի Պէս երգերը:

Էրօլ Եաքար այս ձայնագրութիւնով որպէս նոր յայտնութիւն մը, մուրք կը գործէ իսթանպուլահայ երաժշտական կենսքէ ներս, իսկ մենք հեղաքրքրութեամբ պիտի սպասենք իր յաջորդ ելոյթներուն:

Արրպէյճանի էթնօքաղաքականութիւնը

ԾՈՎԻՆԱՐ ԼՈՔՄԱԿԵՐԵԱՆ

dzovinar@rambler.ru

«ԵԱՀԵ» Մինսկի խումբ նշանակում է «Երկիր Անդամների Համախառնակների Խումբ», որը կոչուած է Արցախեան հակամարտութեան ինդիքը լուծել խաղաղ ճանապարհով: Խմբի մէջ են Ֆրանսիան, Ռուսաստանը եւ ԱՄՆ-ը:

Յունիսի 4-ին երեսնում ԵԱՀԵ-ի գործող նախագահ, Շվեյցարիայի նախագահ եւ արագործնախարար Դիդիէ Բուրկիսլարները նշեց, թէ «Լեւնային Ղարաբաղի խնդրի կարգաւորման համար սթաթուս քոտն փարբերակ չէ, եւ ԵԱՀԵ Մինսկի խումբը Հայաստանի եւ Արրպէյճանի հետ պէտք է փորձի քայլ առ քայլ շարժուել դէպի խաղաղութիւն»: Այդ յայտարարութիւնից մէկ օր անց արրպէյճանական դիպլոմատիայի կրակոցներից զոհուեցին երկու հայ ժամկէտային զինծառայողներ: Նախիջեւանի սահմանում առաջին անգամ էր, որ լսուեցին մահաբեր կրակոցներ, ինչը ստիպեց մեր հայեացքները ուղղել դէպի Արաքս գետի ափը, որտեղ հալուում է իրանական եւ հայ-արրպէյճանական սահմանը: Կենտրոն-Մայրո Արկադի Տեր-Թադէոսեանը, արցախեան պարտերազմի առասպելական հերոսը, շարունակ զօրջանում էր, որ հայկական կողմը միշտ պիտի հակահարումներով պարտախանի դիպլոմատներին, եւ ահա Յունիսի 11-ին հայկական զինուոր խումբայի մարտնէ Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան Զուլայի շրջանը իր առաջխաղացումով:

Երբ ես անձամբ դիմեցի Կոմանդոսին, այդպէս են կոչում Արկադի Տեր-Թադէոսեանին, նա հանեց դարակոց մի գիրք, որի հեղինակներն են քաղաքագէտ Լեւոն Մելիք-Շահնազարեանն ու իրաւագէտ Աշոտ Խաչատրեանը եւ պարզեց ինձ, ասելով, որ հեղինակները առաջարկում ծանօթանալ այս գրքի հետ բոլոր լրագրողներին: Գրուած է ռուսերէնով, կոչում է «Արրպէյճանի էթնօքաղաքականութիւնը»: Իրօք որ, ինչ ենք հասկանում մենք Արրպէյճան ասելով, ինչ էթնիկ կազմ ունի այդ երկիրը եւ ո՞վ է պարտաք կենսքը զոհաբերել Արցախեան հողի համար, քանզի պարտերազմներում յաղթում են ո՞չ գէպը, ո՞չ ժողովրդի թիկունքին կանգնած գերպետութիւնները, այլ՝ ոգին եւ փուէալ հողի համար զոհուելու պարտաքականութիւնը: Այսինքն դա անում են այդ հողից ծնուածներն ու սնուածները:

Գիրքը լոյս է սփռում երկրի սրտըման,

անուանակոչման եւ բնակչութեան կազմի վրայ: Սկսենք անունից. «Արրպէյճան»: Հարաւային Կովկասի Կասպից ծովի արեւմտեան ափամերձ շրջանում 1918-ին հիմնած Արրպէյճանական Ժողովրդավարական Հանրապետութեանը փութեցին Արրպէյճան անուանումը, որն արդէն 2,5 հազարամեակ է կրում էին Իրանի հիւսիսային շրջանները, ուստի այդ անուանումը գեղին էր նախապարտաքում հետագայում երկու Արրպէյճանների միացմանը մի անուան փակ: Ի հարկէ այդ ծրագիրը միակողմանի է եւ Իրանը միքալ էլ չունի իր Արրպէյճանը միացնել ինքնակոչ կազմաւորմանը:

Նորաստեղծ հանրապետութեան փարածքում բնակուող ոչ մի ազգութեան արրպէյճանցի չէր: Եկուոր թիրք ցեղերին, որոնց մինչ այդ ասում էին կովկասեան թաթարներ, սկսեցին այդ անուամբ կոչել միայն 1936-ից: Իսկ բնիկները դարձան ազգային փորքամասնութիւններ: Հետաքրքիր է, որ ներկայիս 8 միլիոնանոց Արրպէյճանում 4 միլիոն 692 հազար մարդ համարում են «ազգային փորքամասնութիւն»: Անձնագրերում արդէն չի նշում ազգային պարականելիութիւնը, բոլորին անխտիր արրպէյճանցիներ են համարում, բացաքրելով, թէ դա արում է խորականութիւնից խու-

սափելու համար: Մինչդեռ մարդու ամենագորաւոր գիտակցումը դա ինքնութեան գիտակցումն է, եւ թալիշին կամ լեզգիին անուանել արրպէյճանցի դա նոյնն է, ինչ հային եւ լալիշին Սովետական շրջանին ասել ռուս, ինչպէս եւ ասում էին Սովետական Միութիւնից դուրս: Գրքում մանրակրկիտ անդրադարձ է կարարում Արրպէյճանում բնակուող բնիկ եւ եկուոր ժողովուրդների մասին:

Նշենք դրանք. Իրանալեզու թալիշներ, քրդեր, թաթար, կովկասալեզու լեզգիներ, ալբաներ, ցախուրներ, ուրիներ, Շախադաի խմբի ժողովուրդներ, թուրք մսխեթիներ...: Ինչու են հեղինակները փրեկեցնում մեզ այդ ամէնի մասին: Որովհետեւ, օրինակ, զինակոչիկների մէջ մեծ թիւ են կազմում թալիշներն ու լեզգիները, որոնց ներկայացնող պարգամաւորները իրաւացիօրէն մտահոգւում են. «Ինչու մեր փրաները պիտի գոհուեն արրպէյճանական շահերի համար Իրաքաղի հայկական հողերում»: Առանձին ուշադրութեան է արժանի փրեկեկավարութիւնը քրդերի մասին, որոնց թիւը 120-130 հազար է կազմում: 1997-ին հրապարակուեց գաղտնիքը Ալիեների կյանի (փոխմ) մասին, որն էր՝ նրանց քրդական ծագումը: Քրդերը անեքաքցան Արրպէյ-

ճանի վիճակագրութիւնից եւ յայտնուեցին բարձր պաշտօններում, սկսած Հայարար Ալիեի եղօր՝ Հասան Ալիեից:

Այս օրերին ես գրում եմ Վրաստանի մայրաքաղաք Թիֆլիսում... Քաղաքի կեդրոնում ինսամում մի պարտէզում փրեղաքրած է Հայարար Ալիեի կիսանդրին, ինչը վկայում է Վրաստանի եւ Արրպէյճանի շահերի համընկման մասին:

Սակայն բազմազգ Թիֆլիսում մի հայ երգչուհի ծանօթացրեց ինձ իր ամուսնու հետ, որը Արրպէյճանում փորքամասնութիւն կազմող ժողովրդի ներկայացուցիչ էր՝ յուդայական կրօն դասնող լեւնային հրեայ կամ թաթ: Յակոբ Եանգելը պարմեց իր հօր մասին, որն ապրում էր Վարդաշէնում, այժմ այն կոչում է Օղուգ, եւ 1918-ին, երբ կովկասեան թաթարների կողմից 30 հազար հայ կոքորուեց, նա փրկում էր իր նկուղում հայերին: Եանգելը խօսում էր հայերէն արրպէյճանական առգանութեամբ:

«Հայերէնը որտեղից գիրէք», հարքրեցի ես

«Հավաքարում եմ մեծացել»:

Թիֆլիսի հայկական թաղամասերից է Հավաքարը: Հետաքրքիր մարդ էր Եանգելը. իր հրեայ զաւակներին ուղարկել էր Իսրաէլ եւ սիրտը նուիրաքրել էր հայ կնոջ ու որդուն...

Մշեցի բարեկամներու ահագանգով փրեկակ կը դառնանք թէ 30-ամեայ Ճէլալ Շէքեր վեց փարի, երեք ամիս բանտարկութեան դաքապարքուած է ՏԹՓ կուսակցութեան երիտասարդական կազմի անդամակցելուն պարճառաւ: ՏԹՓ որքան ալ օրինաւոր կուսակցութիւն մը ըլլայ, դաքախագնէր չեն վարանիր այդ կուսակցութեան անդամակցութիւնը յանցանք համարել: Սակայն Ճէլալ Շէքերի դրութիւնը ալ աւելի ծանրացնողը անոր առողջական վիճակն է: Շէքեր 12 փարիէ ի վեր կը փառապի երիկամներու անգօրութենէ: Ան այժմ շաքաթը չորս անգամ կ'ենթարկուի փիլալիզի, որ ամէն անգամ կը փրէ՛ վեց ժամ: Հիւանդութիւնը ազգած է նաեւ սրտի անօթներուն վրայ: Յայտնի է որ բանտարկութեան պարագային կարելի պիտի չըլլայ ներկայ դարմանումը շարունակել: Այս մասին Վճաքեկ աքտեան դիմում կարարուելով հանդերձ վաերացուած է դաքարանի որոշումը եւ դաքական թղթածրարը 4 Յունիս 2014-ին եր դրկուած է Վանի դաքախագութեան: Մենք կ'արճագանգենք մեզի հասած ահագանգին, գիտակցելով թէ սա ոչ առաջին եւ ոչ ալ վերջին մարդկային իրաւունքի բռնաքարման օրինակն է, նոյն ինքն Արդաքարութեան անարդարութեան բերումով:

Ամէն առեւ ըսած եմ, էս ասանկ օրերը չեմ սիրեր տէլիմ, կենէ պիտի ըսեմ: Անիմաստ կը կոնամ կոր, անոր համար ալ չիլերուս կը տպի կոր, ծառք չէ: Պիւթիւն տարին չօրդ մօրդ սիրտը հատուր, սալլըսըսը... թիւն ըրէ, էտեւէն ալ, տարին մէկ անգամ երկինք հանէ: Մէկ օրուան պէտիւնը ինչի՞ կը ծառալէ: Զաթը աս վերջէն էլած ուշաուրմա օրն ալ հիշ իմաստ չունի ես ան ալ ոքիլ...: Քանիք էրմ Մայրերու օր կայ, պարէմ Քարերու համար ալ յարմարցնենք ըսին: Մնաց թիւ աս տեսակ բիւթիւն օրերուն հաշիւը խեղճ հայրերուն կը կարուի: Զօճիլը պղտիկ է նէ. Մայրերու օրուան համար առնուած նուէրին փարան ալ պապան կու տայ, Հայրերու օրուան համար առնուածինն ալ... Օրեր առաջուրէն թէլէվիզիոնները ուէլլամներ կ'ընեն, խառնութիւնը գրգռիչ պաներ գրուած եաթաւներ կը կարեն: Ամէնն ալ փարայի թուգալս, մար, հար է ունենցողներուն ալ պարապի նիսպէթ:

Կենէ գերեզմանատուները լեցուցան հէլպէթ: Պագիները, լման տարին ստիպողական յուրաքաղաքութիւն մը չըլլայ նէ գերեզմանատան տուռէն պիլէ՛մ չեն անցիր, մայրերու կամ հայրերու օր էկաւ մի մեռած մարերինն, հարերինն կը իրեն: Մենք ան խղատրն ալ չենք տեսնար կոր ես ինչ է նէ, պօշ տեղը սիթէ՛մ չընեմ հիմա: Ասանկ օրերուն գերեզմանատուները կը չէննան, ծանօթները իրար կը հանտըպին, օրթալընը մենծ մօր, մենծ հօր չիրիմները այցելող չօճիւներուն ծաներով կը ձնծայ:

Մոռցուած մեռեալներն ալ աս չէնուութիւնով պուտ մը մխիթարուին: Շիտակը կէշ պան է մոռցուելը, հոգիները կը վիրաւորուին:

Այո, հիմա ոմանք պիտի ըսեն քիմ. մենք սրիս սրիս գերեզման չերթանք նէ ալ մեռեալներինս չենք մոռնար, անոնց յիշատակը միշտ սիրտերիտու մէջն է: Հէլպէթ էրմ անանկ ըլլալու է ամա վերջապէս, հոնտեղը հողին յանձնուած մարմին մը կայ: Երբեմն պատճառ մը չեղած ալ կացէք, այցիկեցէք: Հաւատացէք, ամէն անգամ էրմ հոնտեղը պառկողին հողին չէնայ, ծերին ալ մէջը ֆէրահութիւն մը կու գայ: Մի մոռնար էրմ ամէն ապրող հալ օր մը հոն պիտի պառկի, աշխարհքի օրերը անցողական էն եւ կենեք ըսուած պանը հոլի պէս կ'անցնի...:

ԱԿՕՍ

Սմբատ կը շարունակէ ծառայել Արքաշէս Ա.ին եւ զաւակներուն

ՍԱՐԳԻՍ ՍԵՐՈՎՅԵԱՆ

sseropyan@agos.com.tr

Այս դէպքէն յետոյ Սմբատ խոհեմութիւն կը համարէ հրաժարիլ հայոց զօրքի հրամանատարութենէն, որու վրայ աչք ունէր Արփաւազդ, ու կ'երթայ Ասորեստանի կողմերը՝ իր յառաջացած փարիքին ամուսնացած կնոջ ծնած երկիրը կը հասփափուի: Այդ երկիրը կը կոչուէր Տմորիք, որ յետագային անուանեցաւ Կորդիք, Կորդուս աշխարհ, այսինքն Վանայ Լիճէն դէպի հարաւ, հիսփսարեւելեան Միջագետքի Կորճէք աշխարհը:

Արքաշէսի որդիները

Սմբատի բաժնուիլէն յետոյ հայոց զօրքու ընդհանուր հրամանատարութիւնը Արքաշէս կը յաճնէ Արքաւազդի: Եւ երբ եղբայրները իրենց կանանց գրգռութեամբ կը սկսին նախանձիլ Արքաւազդին, Արքաշէս եղբայրներու միջեւ գծութիւնը վերացնելու նպատակաւ, ամէն մէկուն մէկ-մէկ պաշտօն կը շնորհէ: Այդպէս, Վորյրին կը նշանակէ հազարապետ, այլ խօսքով, արքունի փնտեսական գործերու կառավարիչ: Իսկ Մաժանին կը նշանակէ Դարանաղի-Անիի Արամազդի փամարի քրմապետ:

Ծանօթ է որ այս Անին ո՛չ թէ Ախուրեանի ափի Անին է, այլ Երզնկայի Կա-

մախ զաւառակի հին Անի ամրոցն ու հոգեւոր կեդրոնը, ուր կը գտնուէին Արամազդի ու Ասահիքի մեհեանները: Արքաշէսեաններու եւ Արշակունեաց թագաւորութեանց շրջաններուն այդ ամրոցի մէջ կը պահուէին արքունի զանձերուն մէկ մասը: Նոյն փեղն էին նաեւ հայոց Արշակունի թագաւորներու դամբարանները: Զօրքերու ընդհանուր հրամանադարութիւնը Արքաշէս կը բաժնէ չորս մասի: Արեւելեան կողմի զօրքի հրամանատարութիւնը Արքաշէս կը բաժնէ չորս մասի: Արեւելեան կողմի զօրքի հրամանատարութիւնը կը թողու Արքաւազդին, արեւմտեան կողմի զօրքը կը յանձնէ Տիրանին, հարաւայինը կը վստահի դարձեալ իր դայեակ ու բարերար Սմբարին, իսկ հիսփսային զօրքի հրամանատարութիւնը կու տայ վերջին որդւոյն՝ Զարեհին:

Այս Զարեհը որսի սիրահար մըն էր եւ որսորդութեան մէջ ալ չափազանց խիզախ, բայց ռազմական գործերու մէջ թոյլ էր ու դանդաղկուր: Զարեհի այս յայտնութան քաջածա-

նօթ վրաց թագաւոր Քարծամ, այս առիթէն օգտուելով իր ժողովուրդին մէջ ապստամբութիւն կը սկսցնէր եւ Զարեհին գերեզմարելով կը բանտարկէր Կովկասի մէջ: Բայց Արքաւազդն ու Տիրանը, Սմբարի հետ համագործակցելով պատերազմեցան Քարծամի դէմ եւ իրենց եղբայրը բանտին ազատելով վերադարձուցին հայրենիք:

Սմբատ կը փրկէ Արքաշէսի զաւակներուն

Հռոմէական կայսրութեան մէջ երբ խառնակութիւններ կը սկսին, Արքաշէս առիթէն օգտուելով կ'ապստամբի հռոմէական տէրու-

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ AGOS YAYINCILIK BASIM HİZMETLERİ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
անունով՝ Բահիլ Տինք, ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ Հրանդ Տինք, ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐԻԶ՝ Ռուպեր Քոփթաշ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽՄԲԱԳԻՐ՝ Ֆերիա Պալանճար, ՀԱՍՅԷ՝ Հալաքեարկազի Պողոսյայ, Սէպաթ Ափթ. 74, յարկաբաժին 1 Օսմանլէյ, Իսթանպուլ: Հեռաձայն՝ 0212 296 23 64 - 0212 231 56 94
Փաքս. 0212 247 55 19
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ Տինիա Սիսիեր Վէպ Օֆսէթ Ա.Շ. «Կուպու Տինիա Պասքմէլի» 100. Եղլ Մահալլէսի, Պաղճըլար-Իսթանպուլ: Հեռաձայն՝ 0212 629 08 08
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ՝ Թուրքիա՝ 6 ամսուան 90 ԹԼ. փարեկան 175 ԹԼ. Երոպա՝ 6 ամսուան 95 Եւրօ, փարեկան՝ 180 Եւրօ, Ամերիկա եւ Գանալրա՝ 6 ամսուան 130 Տոլար, փարեկան 250 Տոլար, Աստրալիա՝ 6 ամսուան 150 Տոլար, փարեկան 275 Տոլար:
www.agos.com.tr - agos@agos.com.tr

թեան դէմ ու կը հրաժարի հարկ վճարել:

Դոմեսարիանոս կայսրը զայրանալով զօրք կ'ուղարկէ Արքաշէսի վրայ: Հռոմէական զօրքերը յառաջանալով կը հասնին Կեսարիոյ մօտակայքը եւ Տիրանն ու հայոց արեւմտեան զօրքը առջեւն առած կը քշեն մինչեւ Բասենի մեծ դաշտը: Արքաւազդ կ'անցնի հայոց արեւելեան եւ հիսփսային զօրքերու գլուխը, կը հաւաքէ իր բոլոր եղբայրներն ու Բասենի մէջ կ'ելլէ հռոմէացիներու դէմ: Ճակարամարքին հայոց զօրքերը շարք նեղը կ'իյնան: Այդ ժամանակ հայրաւային զօրքերով եղբայրներուն օգնութեան կը հասնի Սմբարը եւ մարտի մէջ մտնելով ծանր վրանգէն դուրս կը բերէ Արքաշէսի զաւակներուն: Ապա հակառակ իր պարկառելի փրփրին, Սմբատ երիտասարդի առողջութեամբ կը կազմակերպէ ճակափը, հերոսաբար կը կռուի, կապարեալ յաղթութիւն կը փանի եւ Հռոմէացիներուն հեփապղնելով կը հալածէ մինչեւ Կեսարիոյ սահմանները:

Մաժան

Երկար չի տեսեր սակայն Սմբարի տարած յաղթանակի բերած հանգստութիւնը, այլ խօսքով անկախութիւնը: Հռոմի կայսրութեան զահին կը բազմի Տրայանոսը, որ նախ կը խաղաղեցնէ իր երկրի Արեւմուտքը, ապա կ'անցնի Արեւելք, դարձեալ իրեն կ'ենթարկէ եգիպտացիներուն ու պաղեստինցիներուն եւ կը յարձակի պարսիկներուն վրայ:

Արքաշէս կը կռահէ իրադրութիւնը, իսկոյն մեծամեծ ընժաներով կ'երթայ Տրայեանոսի դիմաց, ներում կը խնդրէ իր ըրածներուն համար, նախորդ փրփիւներուն չվճարած հարկերն ալ կը դնէ առաջքը եւ ներման արժանանալով կը վերադառնայ Հայոց աշխարհ:

Իսկ Տրայեանոս, պարսիկներուն հնազանդեցնել վերջ երբ Ասորիքի վրայով երկը վերադառնայ, անոր ընդառաջ կու գայ Արքաշէսի որդի քրմապետ Մաժան, որ ամբաստանելով իր եղբայրներուն, կայսրին սապէս կը խօսի.-

-Ո՛վ թագաւոր: Գիտնաս որ եթէ Արփաւազդին ու Տիրանին երկրէն չվարեան եւ հայոց զօրքերը Զարեհին ջանձնես, Հայոց աշխարհի հարկերը երբեք դիւրութեամբ չես ստանար: Այս Մաժանը, որ քէնով լցուած

էր իրեն սնուցանող Սմբարին դէմ, կ'ուզէր վրէժ լուծել անկէ, միւս կողմէ Տիրանին հեռացնելով՝ դառնալ թէ արեւմտեան զօրքի հրամանատար եւ թէ միաժամանակ մնալ քրմապետ:

Տրայեանոս, սակայն զանց կ'առնէ այս ամբաստանութիւնը եւ Մաժան երկը դառնայ ձեռնուռայն:

Արքաւազդն ու Տիրանը սակայն, իմանալով Մաժանի չար խորհուրդն ու ըրածը, որսի ժամանակ ծուղակ կը սարքեն, կը սպաննեն Մաժանին, եւ իբրեւ քրմապետ կը փանին ու թաղեն Բագաւան:

Արքաշէսի բարենորոգումները

Արքաշէսի թագաւորութեան ժամանակ Հայոց աշխարհի մէջ մեծ գործեր կը կատարուին: Ամենակարեւորը, ան կը շէնցնէ ու բազմամարդ կը դարձնէ Հայոց աշխարհը, փարբեր երկիրներէ շար փարբեր ազգութիւններ կը բերէ ու կը վերաբնակեցնէ Հայաստանի լեռնային վայրերը, դաշտերն ու հովիւրները: Անոր օրով Հայաստանի մէջ անմշակ հող գրեթէ չի մնար: Արքաշէս սահմանաբաժանման կ'ենթարկէ գիւղերու եւ ագարակներու հողաբարաճքները: Այդ սահմանները որոշելու համար ալ փաշէլ կու տայ քառակուսի քարեր, մէջտեղը պնակածեւ փոսեր կը փորէ, կը թաղէ հողի մէջ, քարէ փոսերուն վրայ ամրացնելով կը կանգնեցնէ քարէ քառակուսի կոթողներ: Մեր օրերուն Արքաշէսի այդ սահմանաքարերէն Հայաստանի մէջ շարք կը յայտնաբերուին: Անոնց վրայ արամէերէն արձանագրութիւններ փորագրուած են Արքաշէս Երուանդունի թագաւորի անուան սահմաններ դնելու մասին յիշատակութիւններով: Այս ուղղութեամբ կարելի է Արքաշէս Ա. թագաւորը ընդունիլ մեր աշխարհագրութեան մէջ հողային բարենորոգումներ կատարող առաջին իշխանաւորը:

Բացի հողային բարենորոգումէն, որով պիտի զարգանար երկրագործութիւնը, Արքաշէս Հայոց աշխարհի լիճերուն եւ գետերուն վրայ նաւագնացութիւններ իրականացուցած, ձկնորսութիւնը զարգացուցած եւ ամենակարեւորը կարգաւորած է հայոց բուն փոմարը, այսինքն փարին փարբեր շրջաններու, ամիսներու, շաբաթներու, օրերու բաժանելու գիւրութիւնը:

«Սեւի Երանգները»

օգտուելով եկած են քաղաքս, իրենց ձեռնարկած խրայաբուլկ ծրագիրը իրականացնելու համար: «Սեւի Երանգները» կոչեալ այս ծրագիրը կը մշակէ նկարապատումի նախագիծ մը:

Անոնք իրենց ծրագիրը կը հիմնաւորեն ցեղասպանութեան մասին խօսելուն մօտ 70

տարի արգիլուած ըլլալուն վրայ: Խորհրդային Միութեան արտաքին քաղաքականութիւնը եւ Թուրքիոյ Պետութեան սպառնական դիմադրութիւնը միասնաբար արգելք եղան այս նիւթին ազար քննարկման: Այդ դիմադրութիւնը յաջողեցաւ ճնշում բանեցնել Անգլիոյ խորհրդարանէն մինչեւ Հո-

լիվուրի Ֆիլմ արպադորողներ երկարող համաշխարհային տարածքի մը վրայ: Միջազգային հանրագիտարաններ իսկ հարկադրուեցան իրենց հապորներէն վերցնելու պատմական Հայաստանի քարտէսները:

Այս իսկ պարճառաւ ալ Մլրփրիչ Մատթէոսեան եւ Լեւոն Կիլիսասեան իրենց

Մլրփրիչ Մատթէոսեան եւ Լեւոն Կիլիսասեան

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐ՝ ՊԵՐՏ ԱՐԱՊԵՆՆ

Արքաշէս Աշխարհակալի մահը եւ թաղումը

Հռոմի Արրիանոս Կայսրի հրամանաւ, իրեն հետ հանդիպելու համար Արքաշէս երբ Պարսկաստան կ'երթար, ճանապարհին, Ուրմիոյ լիճի (Կապուրան ծով) հիսփս արեւելքին Մարանդ կոչուած փեղը կը հիանդանայ: Ան, Աբեղեան փոհմի Նահապետ Աբեղոյին կ'ուղարկէ Եկեղեաց գաւառ, Երիզա աւանի Ասահիքի մեհեանը՝ կուռքերէն բուժում եւ երկար կեանք խնդրելու եւ սակայն, մինչեւ Աբեղոյի վերադարձը՝ Արքաշէս կը վախճանի:

Մահէն առաջ, Արքաշէս կ'երեւի թէ կարօքով կ'երագէր փռնեղ հայրենի ծխակն ծովըր եւ Նաասարդի՝ առասօրեան փոսխմբութիւնը, արքայական ծխական որսի ընթացքին եղնիկներու վազքն ու եռջերուներու արշաւը: Այս պատումը վերածուած է փիլերգի մը, որ պահպանուեթ է ԺԱ. դարու նշանաւոր գրող եւ քաղաքական գործիչ Գրիգոր Մագիստրոսի նամակներուն մէջ:

Սրորեւ վիպերքի բնագիրը՝ Արքաշէսի մեռած ժամանակ ըսած ձեւով.-

Ո՛ր փայր ինձ գծուիս ծխակն եւ զառաօտը Նաասարդի, Զվագելն եղանց եւ զվագելն եռջերուաց, Մեր փող հարուաք եւ թմբկի հարկանէաք,

Որպէս օրէնն է թագաւորաց:

Արքաշէսի մահուան ու թաղման ժամանակ բազում մարդիկ, իր սիրելի կիները, հարճերը, ծառաները ինքնակամ մահ կ'ընդունին, չեն ուզեր ապրիլ առանց իրենց սիրելի թագաւորի: Արքաշէսին դիակը կը դնեն ոսկեղէն դագաղի մէջ, կը հազցնեն ոսկեպղ պատմուճան, գլխուն՝ ոսկեպղ թագ, գէնքերը եւ անկողինը ոսկիով կը զարդարեն:

Յուդարկաւորութեան ժամանակ գաիր կը շրջապատեն որդիներն ու ազգականներու բազմութիւնը, անոնց կը հետեւեր զինուորական պաշտօնէութիւնը, նահապետները, բոլորը գինուած, պղնձեայ փողերով եւ սեւազգեստ ձայնարկու կոյսերով ու ողբասաց կանանցմով: Ամենէն վերջ կու գար ռամիկներու հոծ բազմութիւնը:

Այսպիսի շուքով ու հանդիսաւորութեամբ հայ ազգը կը թաղէր իր սիրելի թագաւորին:

 	 Շար. 23	
 	 Յաջորդող՝ Արքաւազդ Ա. եւ միւսները	

Հայոց ցեղասպանութեան դարադարձին ձօնուած միջոցառումները բազմաթոյնօ ու բազմերանգ ծրագիրներով սկսած են ի յայտ գալ: Հասարակութիւնը ամէն օր տեղեակ կը դառնայ գիտական, գեղարուեստական կամ գրական գետնի վրայ նոր նախագծի մը մշակման մասին: Անշուշտ որ այս զարգացումներու դիմաց Թուրքիոյ պետութեան կառավարութիւնն ալ իր լծակները շարժման կ'անցնէ, հակակշռելու համար այս հօգո հոսանքը: Արդարեւ կարգ մը համալսարաններ, Թուրք Պարմութեան Կաճառը, որոշ նախարարութիւններ արդէն իսկ գործի լծուած են պետութեան այս նիւթին շուրջ պաշտօնական կեցուածքը ցոյց տրալու, կամ այլ խօսքով ճշմարտութիւնը մերժելու եւ ուրանալու ռազմավարութիւնը:

Միւս կողմէ Թուրքիոյ կարեւորագոյն հրապարակիչներէն մէկը նամակներ ուղղած է իր գրողներուն, անդրադառնալով ցեղասպանութեան դարադարձին: Նամակին մէջ կը նշուի թէ, հրապարակչատունը հեռու կը մնայ նիւթի քաղաքական եւ իրաական վէճերէն եւ կը պահանջէ, որ իրեն գործակցող վիպագիրներ, բանաստեղծներ, արձակագիրներ լոկ մարդկային առումով իրենց ներդրումը բերեն դարադարձին հրապարակելի հաւաքածոյին: Նամակին մէջ նշուած է թէ, այս ծրագրին իր գորակցութիւնը բերած է Փրանսական հրապարակչատուն մըն ալ, խոստանալով թրքերէն հրապարակութեան հրապարակուած օր լոյս ընծայել ֆրանսերէն թարգմանութիւնը:

Իսկ լրագրութիւնն մըն ալ հասաւ Հայաստանէ: Երկու արուեստագէտներ՝ Հրանդ Տինք Հիմադրամի Հայաստան-Թուրքիա ճանապարհորդութեան նախագիծէն

ծրագիրը կը հիմնաւորեն բանաւոր պատմութեան պատումներու վրայ: «1915 թուականի ցեղասպանութեան սուրբնիվը եղել է մարդը եւ ճանաչման դէպքում առաջին հերթին պէտք է վեր հանուին մարդու, ընտանիքներու, մարդկութեան կրած տառապանքն ու վնասները»:

Նախագիծի եղելիսակները իրենց ծրագիրը կը կառուցեն երեք բաղադրիչներու վրայ: Ա- Վկայութիւններու արձանագրում, Բ- Սցէնարներու մշակում, Գ- Կրաֆիքական պատմութիւններու ստեղծում: Ինչպէս այս կառոյցն ալ կը վկայէ, ծրագիրը կը կարօքի փարբեր մասնագիտութիւններու: Առաջին հանգրուանը ուսումնասիրական, հետազօտական աշխատանք կը պահանջէ, որոնելու համար բանաւոր պատմութիւն փոխանցելի ենթակաները: Ապա տեսածայնագրուած այդ նիւթերը կը տրամադրուին գրողներու, որոնք այդ պատմութիւններէն պիտի ստեղծեն սցէնարներ: Համափեղ քննարկումներու ընթացքին ի մի կը բերուին առանձին սիւժէներ, որոնցմով կը ստեղծուի կրաֆիքական պատմութեան ընդհանուր գիծը՝ իր տրամաբանական ճիւղաւորումներով: Այսպէտով ձեւ առած միասնական սցէնարը կը տրամադրուի հայ, թուրք, ամերիկացի, դանիացի եւ ֆրանսիացի նկարիչներուն, որոնք կ'իրականանան սցէնարին առանձին հապուածներու կրաֆիքական պատկերաւորումը: Այս աշխատութիւնով կը գոյանայ «Սեւի Երանգները» նկարապատում գիրքը որ կը ներառնէ նաեւ նկարիչներու կրաֆիքական աշխատանքներէն լուսանկարներ եւ նախագիծի իրականացման ընթացքի մասին ֆիլմ մը: